

ฝ่าย 1

**ชุดโครงการวิจัย
ประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง
สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย**

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สรุปการสัมมนาฉบับประชาชน

ตุลาคม ๒๕๔๑

สรุปการสัมมนาฉบับประชาชน

ชุดโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง

“สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

ณ โรงแรมเอส ดี อเวนิว กรุงเทพฯ

วันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑

จัดโดย คณะนักวิจัย ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โดย

ณรงค์ ใจหาญ

เป้าหมายการสัมมนา

การสัมมนาในครั้งนี้ จัดขึ้นเพื่อนำเสนอรายงานในชุดโครงการวิจัย เพื่อประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมสัมมนาซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการ นักวิจัย เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับสถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย รวมทั้งประชาชนที่สนใจ จำนวน ๑๐๐ คน

รายงานที่นำเสนอและผู้วิจัย

ชุดโครงการวิจัยชุดนี้ มีรายงานที่นำเสนอ ๑๑ ฉบับ และบทสังเคราะห์อีก ๑ ฉบับ ดังนี้

๑ สถานภาพทางบุคลิกของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย โดย รศ. ดร. พันธุ์ทิพย์

กาญจนจิลา-สายสุนทร

๒ การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย โดย ผศ. ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชากุล

๓ พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง โดย ผศ.ดร. กุศล สุนทรธาดา

๔ สภาพการรักษาและการควบคุมโรคของชนกลุ่มน้อย โดย พญ. สมบูรณ์ เกียรติ

นันท์ และ ผศ. นพ. ถิ่นมาด กุมาร ปาวา

๕ สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย โดย นายภูศักดิ์ ธรรมศาล

และนายวิชา ภูวนา

๖ ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย โดย ผศ.

ดร. พิศวาท สุคนธ์พันธ์ และ ดร. ปฐมาภรณ์ บุษปธารง

๙. ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศึกษาในประเด็นการพิจารณาผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ กับสภาพความเป็นอยู่และปัญหา โดย ผศ. พรรณีพา บุรพาชีพ ผศ. วัฒสนี อโนมะสิริ และรศ. ณรงค์ ใจหาญ

๑๐. โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทย และข้ามชาติ โดย ผศ. ดร. กฤตยา อาชวนิชกุล

๑๑. ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในประเทศไทย โดย รศ. ณรงค์ ใจหาญ

๑๒. สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ โดย ดร. พรชัย ดำนวิวัฒน์

๑๓. สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก โดย รศ. ณรงค์ ใจหาญ

๑๔. บทสังเคราะห์ สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย โดย รศ. ณรงค์ ใจหาญ

ผลสรุปการสัมมนา

ประเด็นในการสัมมนาแยกออกได้เป็น ๒ เรื่องใหญ่ ๆ คือ เรื่องแรก สถานภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และเรื่องที่สอง สภาพการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

๑. สถานภาพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

การสัมมนาได้พิจารณาถึงสถานภาพทางบุคคลที่ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ซึ่งพบว่ามีชนกลุ่มน้อย และชาวเขาจำนวนไม่น้อยที่เกิดในประเทศไทยยังไม่ได้รับการลงสัญชาติไทย ซึ่งอุปสรรคที่เกิดขึ้น มาจากปัญหาทางด้านระเบียบการลงสัญชาติ ข้อจำกัดในด้านเจ้าหน้าที่ ความไม่รู้กฎหมาย และภาษาไทยของชาวเขา และการสวมรอยที่จะเข้ามาเป็นคนไทยของชาวเขาต่างประเทศ ซึ่งปัญหาดังกล่าวควรได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วน

การที่ชาวเขาไม่ได้รับสัญชาติไทย ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องอื่น ๆ ตามมา โดยเฉพาะสิทธิในการทำงาน การเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง และการศึกษาในระบบ เป็นต้น

สิทธิของชนกลุ่มน้อยที่ได้รับการประกันตามมาตรฐานสากล และตามรัฐธรรมนูญไทย เช่น สิทธิที่จะรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนของตน สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และสิทธิที่จะได้รับการพัฒนาตามวิถีทางของตนเอง เป็นสิทธิที่ควรได้รับการตรวจสอบว่าได้รับการปฏิบัติตามมาตรการดังกล่าวอย่างไร หรือไม่

๒. การดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

ในการสัมมนาได้พิจารณาสภาพการดำรงชีวิตของชาวเขาเป็นหลัก เนื่องจากชาวเขาได้รับการพัฒนาจากรัฐหรือองค์กรเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นเวลาต่อ

เนื่องหลายสิบปี ทั้งนี้ โดยแยกพิจารณาในแต่ละด้าน ได้แก่ การศึกษา การประกอบอาชีพ การรักษาสุขภาพและอนามัย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาตน และการป้องกันกระบวนการค้าประเวณีหญิงและเด็ก เป็นต้น ซึ่งมีข้อสรุป ดังนี้

๒.๑ ด้านการศึกษา ชาวเขายังขาดโอกาสในการศึกษาแม้กระทั่งในระดับการศึกษาภาคบังคับ นอกจากนี้รูปแบบและเนื้อหาที่ชาวเขาได้รับจากรัฐ ยังมีข้อสงสัยว่าก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านศักยภาพของชาวเขาที่จะเรียนรู้ตน และเข้าใจวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของตน และสามารถนำความรู้ที่ได้ศึกษามาใช้เพื่อดำรงชีวิตในชุมชนของตนได้หรือไม่

๒.๒ ด้านการประกอบอาชีพ ชาวเขาได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ชาวเขาบางส่วนต้องมาทำงานกับคนพื้นราบ และประสบกับปัญหาในการได้รับความคุ้มครองในการทำงานตามกฎหมายแรงงาน

นอกจากนี้ การที่ไม่ได้รับสัญชาติไทยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย มีผลต่อการถือครองที่ดิน การได้รับสวัสดิการและการคุ้มครองในด้านแรงงานตามที่กฎหมายกำหนด

๒.๓ ด้านการดูแลสุขภาพและอนามัย ชาวเขาส่วนใหญ่ยังมีปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัย และยังไม่สามารถเข้ารับบริการด้านอนามัยของรัฐได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้ เพราะยังมีวัฒนธรรมด้านการรักษาคนไข้ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการป้องกันและรักษาโรค และพื้นที่ที่ห่างไกลจากอนามัยก่อให้เกิดปัญหาการขอเข้ารับบริการด้านสาธารณสุขด้วย

ทางเลือกของชาวเขาในการรักษาโรค โดยการใช้สมุนไพร และการรักษาด้วยความเชื่อดั้งเดิม เป็นวิธีการที่น่าศึกษาว่าจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหการรักษาสุขภาพอนามัยและการป้องกันโรคของชาวเขาได้เพียงใด เพราะในบางพื้นที่การรักษาในรูปแบบนี้ สามารถใช้ได้ผลในการรักษาโรคเบื้องต้นได้ดีพอควร

๒.๔ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ชาวเขาได้รับการมองว่าเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและก่อให้เกิดมลพิษในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงถูกทางราชการดำเนินคดี และจัดที่ทำกินให้ที่อื่นที่ไม่ใช่ที่ในเขตอนุรักษ์ อันมีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ

ภาพที่ชาวเขาได้รับการมองข้ามจากรัฐ คือบทบาทของชาวเขาในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างยั่งยืน และผลกระทบของโครงการพัฒนาชาวเขาก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาตินั้น ควรได้รับการทบทวนและตรวจสอบถึงการที่จะดำเนินการอย่างเข้มงวดแก่ชาวเขาโดยการบังคับให้ชาวเขาอพยพออกจากป่ามาอยู่บนพื้นราบ และดำเนินคดีแก่ชาวเขาอย่างเข้มงวด โดยละเลยผู้บงการ

ข้อที่ควรดำเนินการศึกษาต่อไปก็คือ ความเป็นไปได้ที่จะหารูปแบบที่จะให้ชาวเขาอยู่กับป่าได้อย่างอนุรักษ์ แบบยั่งยืน ตามวิถีทางวัฒนธรรม สังคมของชาวเขาเองควรเป็นเช่นไร และในรูปแบบใด

๒.๕ โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ในประเทศไทยและข้ามชาติ ผลกระทบของระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เป็นระบบบริโภคนิยม ก่อให้เกิดความต้องการเงินตรา และเป็นรากเหง้าแห่งปัญหากระบวนการค้าโสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยทั้งในประเทศและข้ามชาติ นอกจากนี้ ความไม่จริงจังกในการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดความแข็งแกร่งของกระบวนการค้าหญิงและเด็กที่จะชักจูง หรือบังคับให้หญิงชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเข้ามาสู่การค้าประเวณี

สิ่งที่ควรดำเนินการศึกษาต่อไปมิใช่เรื่องสาเหตุของการเกิดกระบวนการค้าหญิงดังกล่าว แต่ควรศึกษาถึงวิธีการที่จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายที่คุ้มครองหญิงและเด็กมีผลใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดผลในการป้องกันและปราบปรามอย่างจริงจัง

๒.๖ การพัฒนาชาวเขาและการประเมินผลโครงการพัฒนา โครงการพัฒนาชาวเขาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประสบปัญหาของความต่อเนื่องในการทำงาน และยังไม่สอดคล้องกับความจำเป็นของชาวเขาในการดำรงชีวิตตามวิถีแห่งวัฒนธรรมของตน และในบางโครงการนำไปสู่การทำลายศักยภาพของการพัฒนาตนและการเรียนรู้คนชาวเขาด้วย

สาเหตุดังกล่าว ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการกำหนดและตัดสินใจในโครงการพัฒนา อีกส่วนหนึ่งเกิดจากรูปแบบและแนวทางการพัฒนาซึ่งใช้กับชาวเขาทุกเผ่าทุกพื้นที่เป็นรูปแบบเดียวกัน มีอาจก่อให้เกิดผลสำเร็จได้ทุกกรณี

ปัญหาในการประเมินผลโครงการ เกิดจาก ภาษา การกำหนดเป้าหมายยังไม่ตรงกับปัญหาของชาวเขา และระยะเวลาในการประเมินน้อยไป ทำให้ผลการประเมินโครงการอาจมิได้เข้าถึงความจริงได้

ข้อที่ควรจะได้รับปรับปรุง คือการเปิดโอกาสให้ชาวเขาเข้ามามีส่วนกำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาของตน และหารูปแบบการประเมินที่สามารถเข้าไปติดตามพัฒนาการของชาวเขาได้มากกว่าที่เป็นอยู่

จากการอภิปรายทั่วไป และการปรับปรุงรายงานของคณะผู้วิจัย ได้ประเด็นที่ควรดำเนินการในเรื่อง การศึกษาชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ดังนี้

๑. ดำเนินการศึกษากระบวนการกำหนดสัญชาติไทย และชนกลุ่มน้อยแต่ละกลุ่ม และวิธีการแก้ปัญหามานำมาสู่การจัดปัญหาของคนไร้สัญชาติของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

๒. ศึกษาเปรียบเทียบผลกระทบของการดำรงชีวิตของชนกลุ่มน้อยในการได้รับหรือไม่ได้รับสัญชาติไทยต่อประเด็น ดังนี้

- (๑) การศึกษา
- (๒) การประกอบอาชีพและการทำงาน
- (๓) การถือครองที่ดิน สิทธิทำกิน การใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- (๔) สุขภาพอนามัย พฤติกรรมสุขภาพ และการรับบริการด้านสาธารณสุข

๓. **ความเป็นไปได้ของชนกลุ่มน้อยในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา** โดย
พิจารณาถึงศักยภาพ นโยบายและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชนกลุ่มน้อย

๔. **ความร่วมมือของภาคีต่าง ๆ หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน เกี่ยวกับปัญหา**
ชนกลุ่มน้อย เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง และมีประสิทธิภาพ

๕. **ปัญหาโครงการพัฒนาและประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย**
ทั้งนี้ เพราะเห็นว่า ในอดีตที่ผ่านมาการศึกษา การดำเนินนโยบายและการทำโครงการพัฒนา ในเรื่องเกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยยังมีมุมมองและนโยบายที่มีได้มองบุคคลเหล่านี้ อย่างเป็นศูนย์กลางของการศึกษา และเพื่อรักษาเอกลักษณ์ หรือส่งเสริมศักยภาพของการพัฒนา คนเพื่อให้ปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงควรปรับปรุงวิธีการศึกษาตามประเด็นที่ได้นำเสนอข้างต้น
